

Vitenskapelig navn: *Sparganium gramineum* Georgi

Norsk navn: **Sjøpiggnopp**

Familie: Typhaceae* - Dunkjevlefamilien

Artsbeskrivelse

Sjøpiggnopp *Sparganium gramineum* er en storvokst vannplante med lange, smale flyteblad (nymphaeide). Disse bladene er oftest bare 1-2 mm brede, men kan bli flere meter lange og er flate i tverrsnitt, dvs. har ingen kjøll som de andre artene i slekta.

Blomsterstanden er forgreinet og bærer mange små, runde hann- og hunnaks. Hannhodene sitter ofte tett sammen, mens hunnaksene har avstand seg imellom (figur 1). På hovedstengelen er det 3-6 hannaks, mens sidegreinene har 1-4. Hunnaksene består av 2-6 på hovedstengelen og 1-4 på sidegreinene. Det nederste hunnakset kan være stilket og har et støtteblad med forstørret, bredere basis. Hver sidegrein har et liknende støtteblad som ofte er lenger og kan stå i en bue. Støttebladene er bredere enn flytebladene (figur 2) og kan bli 3-5 mm brede med en utvidet og hinnekantet basis.

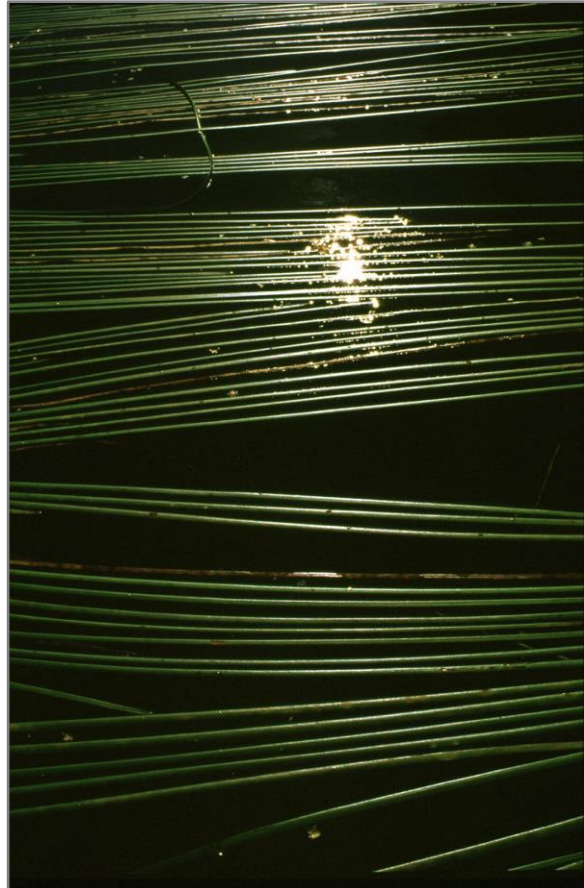

Figur 1. Blomstrende sjøpiggnopp *Sparganium gramineum*. Sterkt krocket hovedstengel i blomsterstanden og sidegreiner med hann- og hunnaks. Nedre hunnaks på hovedstengel og på alle sidegreinene har støtteblad som er bredere enn flytebladene. Fra Evja, Grue. Foto: ©Birna Rørslett.

* tidligere ført til en særskilt familie Sparganiaceae

Figur 2. Blomstrende sjøpiggnopp med sterkt kromet hovedstengel i blomsterstanden og sidegreiner med hann- og hunnaks. Nedre hunnaks på hovedstengel samt alle sidegreinene har støtteblad, og man ser tydelig hvordan støttebladet er utvidet ved basis. Foto: ©Birna Rørslett.

Figur 3. De lange, svært smale flytebladene av sjøpiggnopp ligger tett i tett på vannoverflaten. Det er typisk for arten at flytebladene ligger pent og pyntelig side om side. Foto: ©Birna Rørslett.

Økologi

Sjøpiggnopp forekommer i oligotrofe og mesotrofe innsjøer, og vokser oftest på silt- eller mudderbunn. I vårt land finnes den mest i skogssjøer i grensetraktene mot Sverige, samt i noen kroksjøer og sideløp langs Glomma gjennom Hedmark. Lite er kjent om artens økologiske nisje da faglitteraturen som omhandler sjøpiggnopp er svært sparsom, og det lille av opplysninger som finnes spriker i betydelig grad.

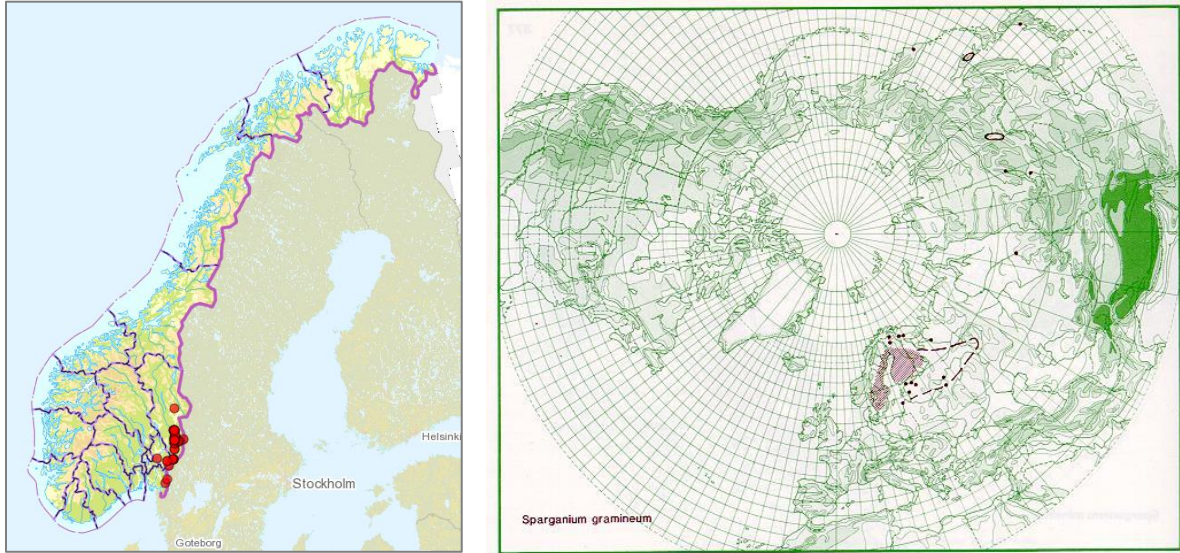
Samuelsson (1934) og Glück (1936) angir sjøpiggnopp som typisk for oligotrofe innsjøer, mens f.eks. Kurimo & Kurimo (1981) hevder at den trives i mesotrofe lokaliteter. Haugen (1993) påpeker at de norske forekomstene langs Glomma alle har et preg av næringstilførsler fra jordbruk.

Forveksling med hybridene kan være en viktig grunn til at opplysningene om artens økologi divergerer. Lilieroth (1950) fant at nord-skånske innsjøer med sjøpiggnopp også huset hybridene *Sparanium x longifolium* (rapportert under navnet *S. simplex* f. *longissimum*).

Planten overvintrer ved hjelp av jordstengelen som også fungerer som spredningsenhet i tillegg til fruktene.

Utbredelse

Sjøpiggnopp er en art med østlig utbredelse i Nord-Europa og tilstøtende deler av Russland. Flere nærbeslektede arter finnes i Nord-Amerika. I Norge finnes arten i østlige deler av Hedmark og kanskje også i Østfold. På grunn av hybridisering med andre arter i slekta er det noe uklart hvordan den faktiske utbredelsen er.

Figur 4. Utbredelse av sjøpiggnopp i Norge (artskart.no, hentet 12.11.2018) (venstre) og på nordlig halvkule (Hultén og Fries 1986) (høyre). Det norske utbredelseskartet inkluderer trolig hybridfunn og usikre observasjoner.

Synonym

Sparganium friesii Beurl., *S. natans* auct. non L.

Rødlisterstatus

Sjøknopp *Sparganium gramineum* er vurdert som sårbar (VU) på grunn av begrenset utbredelse og nedgang i habitatkvalitet (Solstad m.fl. 2021).

Hovedkjennetegn

Sjøpiggnopp kjennetegnes ved følgende karakter:

- lange, flate og svært smale flyteblad, ofte bare 1-2 mm brede
- lang, forgreinet blomsterstand med mange små hann- og hunnaks
- hovedstengel og sidegreiner har hannaks nokså tett samlet i toppen, med hunnaksene i god avstand nedenfor
- stengel og blomsterstand krummet i en S-form
- fruktene har et bøyd eller bakoverkrummet nebb

Forvekslingsarter

En greinet blomsterstand skiller sjøpiggnopp fra alle andre piggnopparter, unntatt kjempepiggnopp *Sparganium erectum* og hybridene med henholdsvis flôtgras *S. angustifolium* og rankpiggnopp *S. emersum*.

Kjempepiggnopp er en stor og grovokst plante, med svært brede blad (opptil 30 mm) med kvass kjøl, mangler oftest flyteblad, og har grove sidegreiner i blomsterstanden med sikksakk-form og en lang rekke hann- og hunnaks. Sjøpiggnopp har svært smale flyteblad, mangler sikksakk-formen på

Referanse: Birna Rørslett og Marit Mjelde 2021. Faktaark: *Sparganium gramineum* Sjøpiggnopp. Versjon 1. Fotoflora vannplanter. Norsk institutt for vannforskning.

sidegreinene og har bare få hunnaks på hver grein. Ofte har sidegreinene bare få (1-2) tettsittende hannaks. Blomsterdekkbladene har svart parti mot spissen hos kjempepiggnopp, mens sjøpiggnopp mangler dette.

Viktigste kilder for feilbestemmelser for sjøpiggnopp er utvilsomt de to hybridene *S. x longifolium* (rank- x sjøpiggnopp) og *S. x speirocephalum* (flótgras x sjøpiggnopp). Disse to er beskrevet i egne faktablad og begge kan lett tas for å være den egentlige sjøpiggnopp, inntil man finner de avvikende kjennetegnene. Først og fremst har hybridene en større og grovere blomsterstand, bredere flyteblad og viktigst av alt, tydelig misdannet eller feilslått fruktutvikling. Hybridene med delvis fruktsetting viser stor variasjon i fruktens utforming, samt utseende på griffel og arr, som gjerne veksler mellom å likne snart den ene, snart den andre av foreldreartene, selv i samme hunnaks. I likhet med hva som er kjent for andre vannplanteslekter, kan piggnopp hybridene finnes langt utenfor foreldreartenes forekomstmåte. *S. x longifolium* opptrer f.eks. i Telemark (Norsjø) og *S. speirocephalum* angis i Lid & Lid (2005) å forekomme sporadisk på Østlandet og i Finnmark.

Er plantene uten blomsterstand eller frukt, så er det bare bladkarakterene som kommer til anvendelse. Er flytebladene bredere enn 3 mm eller har kjøll, så er dette ikke sjøpiggnopp. Meterlange smale flyteblad som er 3-4 mm brede tyder på flótgras *S. angustifolium*, er de bredere og har klare tegn til kjøll under så er rankpiggnopp *S. emersum* eller en av hybridene nevnt ovenfor hovedkandidater. Fjellpiggnopp kan ofte kjennes på den mer gulgrønne fargen og tenderer dessuten til å være mindre i vekst enn de øvrige nevnt ovenfor. Flytebladene er bredere enn hos sjøpiggnopp og langt kortere, mindre enn 1 m.

Referanser

- Glück, H. 1936. Pteridophyten und phanegamen. Unter gleichzeitiger berücksichtigung der wichtigsten wasser- und sumpfgewächse des ganzen kontinents von Europas. Die Süßwasser-flora Mitteleuropas 15:1-486 (red. A. Pascher).
- Cook, C. D. K., & Nicholls, M. S. 1986. A monographic study of the genus *Sparganium*. Part 1: Subgenus *Xanthosparganium*. Botanica Helvetica 96(2): 213-267.
- Cook, C. D. K., & Nicholls, M. S. 1987. A monographic study of the genus *Sparganium*. Part 2: Subgenus *Sparganium*. Botanica Helvetica 97(1): 1-44.
- Harms, V.L. 1973. Taxonomic studies of North American *Sparganium*. I. *S. hyperboreum* and *S. minimum*. Canadian J. Bot. 51(9): 1629-1641.
- Haugen, R. 1993. Statusrapport for kjempesoleie, knottblomst og sjøpiggnopp i Hedmark. Fylkesmannen i Hedmark, miljøvernavdelingen, rapport 9/93, 24 s.
- Hultén, E. & Fries, M. 1986. Atlas of North European Vascular Plants north of the Tropic of Cancer. Koeltz Scientific Books, Königstein, 498 s
- Kurimo, H. & Kurimo, U. 1981. Distributional relations and homogenous areas in aquatic macrophyte vegetation: a case study. Annales Botanici Fennici 18: 293-312.
- Lid, J. & Lid, D.T. 2005. Norsk flora. Det Norske Samlaget. 7. utg. Red. Reidar Elven.
- Lillieroth, S. 1950. Über Folgen Kulturbedingter Wasserstandsensenkungen für Makrophyten- und Planktongemeinschaften in seichter Seen des südschwedischen Oligotrophiegebietes. Acta Limnol. 3: 1-288.
- Samuelsson, G. 1934. Die verbreitung des höheren Wasserpflanzen in Nordeuropa (Fennoskandien und Dänemark). Acta Phytogeogr. Suec. 6: 1-211.
- Solstad H, Elven R, Arnesen G, Eidesen PB, Gaarder G, Hegre H, Høitomt T, Mjelde M og Pedersen O (24.11.2021). Karplanter: Vurdering av sjøpiggnopp *Sparganium gramineum* for Norge. Norsk rødliste for arter 2021. Artsdatabanken. <https://www.artsdatabanken.no/lister/rodlisterforarter/2021/25826>

Referanse: Birna Rørslett og Marit Mjelde 2021. Faktaark: *Sparganium gramineum* Sjøpiggnopp. Versjon 1. Fotoflora vannplanter. Norsk institutt for vannforskning.